

Çolpan

(Andican, 1893 -1938)

20. yüzyıl Özbek şiirinin en millî şairi Çol-pan'dır. Kendisinden sonra yetişen bütün millî şairlerin üstadıdır. Asıl adı, Abdülhamid Sü-leymanoğlu'dır. Eserlerinde "Çolpan" mahlasını kullandı. 1893 yılında Andican şehrinde doğdu. Babası Süleymankul Yunusoğlu, medrese eğitimi görmüş, mürettep divan sahibi bir şairdir. Abdülhamid, önce mahalle mektebinde, sonra Andican medresesinde eğitim gördü; bütün Türk şivelerini, Arap ve Fars dillerini, dinî ve müspet ilimleri öğrendi. Devam ettiği Rus-Tüzem mektebinde Rusçayı, bu dil vasıtasıyla Batı edebiyatını ve düşüncesini taradı. Türkistan'da 1905 yılından sonra Ceditçiler tarafından çıkarılan gazete ve dergilerle İsmail Gaspıralı, Mahmudhoca Behbûdî ve Münevver Kaan gibi Ceditçilerin tesiri altında kaldı. Türk dünyasının ve bilhassa Türkiye'nin hayat tarzı ve kültürünü öğrenmeye çalıştı.

1913 yılından itibaren eser vermeye başladı. İlk makalelerini Sadâ-yı Türkistan, Sadâ-yı Fergana ve Türkistan gazetelerinde neşretti. 1914-1917 yıllarında, milliyetperver bir gazeteci olarak tanındı. Devrinin önemli meselelerini, Bahar Avulları, Vatanımız Türkistan'da Temir Yollar, Oş, Doktor Mu-hammedyar, Yıldı Bir keçe, Şarq Poezdi Keldi, Şarq Uyğangan, Çimkent, Quturgan Müstemlekeçiler, Yol Esdeligi gibi eserlerinde aksettirdi.

Çolpan'ın sanatkâr olarak tanınmasını sağlayan eserleri, şiirleridir. İlk şiirleri, 1922 yılında, Özbek Yaş Şâirleri adlı antolojide yayımlandı. Aynı yıl, ilk şiir kitabı olan Bulaqlar neşredildi. Sonraki yıllarda Uyğaniş (1924) ve Tan Sırları (1926), 1930'lu yıllarda Saz ve Cor adlı şiir kitapları basıldı. İlk üç şiir kitabında, Şark ülkelerini işgal eden sömürgeci Ruslarla İngilizlere duyulan nefret, onlara karşı mücadele duygusu, Rusların baskı, zulüm ve katliamları, Hokand ve Türkistan'ın diğer şehirlerinde dökülen kanlar, Türkistan'ın parçalanması, halkın açlık, sefalet ve çaresizliği, esir Türkistanlıların ümitleri ve yüksek millî şuur,

açık veya metaforik olarak ve sanatkârane bir üslûpla dile getirildi. Türkistan'ın parçalanıp Özbek Sovyet Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra takip edilen politikalar karşısında, diğer millî aydınlarla birlikte Çolpan da çaresiz susmak zorunda kalmıştır. 1925 yılında kendisi, "muhit küçli eken, eğdim boynımnı" demek suretiyle sanat anlayışındaki zoraki değişikliği itiraf etmiştir. Aralıksız devam eden baskı ve tehditlerin ardından 14 Haziran 1937 tarihinde, milliyetçi olmak suçundan dolayı "halk düşmanı" olarak tutuklandı ve bir yıldan fazla süren sorgu ve işkencelerden sonra 4 Ekim 1938 tarihinde kuruşuna dizilmek suretiyle öldürüldü.

Çolpan, bu kanlı dönemde, baskı ve zulümlere rağmen büyük bir edebî miras bırakmış bir şairdir. Şiirin yanında nesirle de meşgul olarak hikâyeler, Halil Fereng, Çörinin İsyanı, Yarqınay, Muştumzor, Ortaq Qarşibayev, Hücum gibi tiyatro eserleri ve Keçe ve Kündüz adlı bir roman yazdı. Bu romanın Keçe adlı birinci bölümü, 1936 yılında neşrolundu; ikinci kısmı ise kayıptır. Tercüman olarak da Sha-kespeare'in Hamlet, Puşkin'in Boris Godunov ve Dubrovskiy, Gorki'nin Ana adlı eserlerini Özbek diline kazandırdı.

Çolpan'ın şahsı ve eserleri, 1925 yılından başlayarak 1990'lara kadar Sovyet tenkitçilerinin haksız hücumlarına maruz kaldı. Asıl eserlerinin basılmasına izin verilmedi; sadece Sovyet hayat tarzını öven ve Lenin ve kızıl bayrakla ilgili şiirleri yayımlanarak Çolpan'ın, Sovyet ideolojisine ve sanat anlayışına bağlı eserler veren bir şair olduğu kanaati uyandırılmak istendi.

1990'lı yıllarda, Çolpan'ın bütün eserleri yayımlanma imkânına kavuştu. 1991 yılında, Fıtrat ve Abdullah Kadiri gibi haksız yere öldürülen diğer millî aydınlarla birlikte Çolpan'a da uluslararası Nevâî ödülü verildi. Ayrıca Çolpan adına da uluslararası ödül ihdas edildi, cadde ve kütüphanelere ismi verildi.

ŞİİRLER

BUZILGAN ÖLKEGE

Ey, tağları köklerle selâm bergen zor ölke,
Nege senin başın üzre quyuq bulut kölenke?
Uçmahlarnın kevseridek pâkize,
Sadeflernin dânesidek tap-tâze
Salqm suvlar tağdan quyı rüşerken,

BOZULAN ÜLKEYE

*Ey, dağları göklere selâm veren büyük ölke,
Niye senin başında kara bulutlardan bir gölge?
Cennetlerin kevserigibi dupduru,
Sadeflerdeki inci tanesi gibi tertemiz
Serin sular dağdan aşağı süzülürken,*

Tamçıları yamğır kebi uçarken,
Nime üçün yığlar kebi ifireyler?
Yav barmı, deb dört tarafnı tifiueyler?
Şaraq-şaraq qaynab çıqqanbulaqlar
Her qaranğu, qorqmc tünnin betide
Şifâ isteb kelmesin der, qonaqlar.
- Bu nege?
Ayt mene.
Köm-kök, gözel otlaqlarm basılğan,
Üstleride ne pâde bar, ne yılgı,
Pâdeçiler qaysı dârğa asılğan?
At kişneşi, qoy ma'raşı ornıga
- Âh, yığı,
Bu nege?
Tumarçalar, hamâyiller taqıngan,
Dalalarda lâle bergi yapıngan,
Toğ-taşlarda oym qılğan,
Çapıngan
Gözel kızlar, yaş kelinler qayerde?
Cavâb yoqmı köklerden-de, yerden-de,
Harâb bolgan elden-de?
At mingende quşlar kebi uçğuvçı,
Erkin-erkin havâlarını quçğuvçı,
At çapgende uçar quşnı tutquvçı,
Uçar quşdey yaş yiğitler qayerde?
Tağ egesi-sar bürgütler qayerde?
Senin qattıq sır-bağrınm köp yıllardır ezgenler,
Sen bezsen-de, qarğasan-da kökreginde kezgenler
Senin erkin tuprağında heç haqqı yoq hocalar,
Nege seni bir kul kebi qızğanmasdan yançalar?
Nege senin qalm tavsın "ket" demeydi ularga?
Nege senin erkli könglift erk bermeydi qullarga?
Nege tağın tenlerinde qamçılarrufi kulisi?
Nege senin turmuşıfıda ümidlernin ölişi?
Nege yalnız qan bolmuşdır ülüşift?
Nege bunca ümitsizdir turışın?
Nime üçün közlerinde tutaşğuvçı alav yoq?
Nime üçün tünlerinde bõrilerin qarnı toq?
Nime üçün ğazabıftnı uyğatmaydı ağı-oq?
Nime üçün barlığında bu derece buzğunlıq?
Nime üçün öç bulutu sellerini yağdırmaz?
Nime üçün küç tanrısı bar küçi-le saldırmaz?
Kel, men sene qısqagine dastan oqıy,
Qulağmga ötgenlerden ertek toqıy,
Kel, közinnift yaşlarımı surıb alay,
Kel, yaralı tenlerini körıb alay, toyıb alay...
Nime üçün ağdanlgan, yıqılğan
Ağır tâcnın zehar oqı köksinde?
Nime üçün yavlanftnı bir zaman
Yoq qılğunday temirli öç yoq sende?
Ey, her türlü qullıqlarm sığdırmagan hür ölke,
Nege senin boğızınm boğıb turar kölenke?

Andican, 1921
(Bulaqlar)

Damlaları yağmur gibi uçarken,
Niçin ağlar gibi inlerler?
Düşman var mı, diye dört bir yanı dinlerler?
Şakır şakır kaynayararak çıkan bulaklar
Her karanlık, korkunç gecenin çehresinden
Şifa isteyerek gelmesin der, duraklar.
Bu niye?
Anlat bana.
Gömgök, güzel otlakların basılmış,
Üstlerinde ne sürü var, ne yıldı,
Çobanları hangi dara asılmış?
At kişnemesi, koyun melemesi yerine
-Âh, ağlayış,
Bu niye?
Nazarlıklar, hamâyiller takınan,
Tarlalarda lâlelere bürünen,
Dağda taşta oyunlar kuran,
Koşuşan
Güzel kızlar, genç gelinler nerede?
Cevap yok mu göklerden de, yerden de,
Harâb olan ilden de?
At binince kuşlar gibi uçucu,
Erkin erkin havalan kucaklayıcı,
At sürünce uçan kuşu tutucu,
Uçan kuş gibi genç yiğitler nerede?
Dağların sahibi olan kartallar nerede?
Senin sağlam, sert bağrını yıllardan beri ezenler,
Sen bezsen de, lânetlesen de göğsünde gezenler
Senin hür toprağında hiç hakkı olmayan efendiler,
Niye seni bir kul gibi zalimce parçalar?
Niye senin gür sesin "git" demiyor onlara?
Niye senin erkli gönlün erk vermiyor kullara ?
Bundan başka niye vücudunda kamçıların saklayışı
Niye senin hayatında ümitlerin ölüşü?
Niye yalnız kan olmuştur ülüşün?
Niye bunca ümitsizdir duruşun?
Niçin gözlerinde tutuşan bir alev yok?
Niçin gecelerinde bõrülerin karnı tok?
Niçin gazabını uyandırmaz zehir-ok?
Niçin varlığında bu derece bozgunluk?
Niçin öç bulutu sellerini yağdırmaz?
Niçin güç tanrısı var gücüyle saldırmaz?
Gel, ben sana kısa bir destan okuyayım,
Kulağına eskilerden bir masal dokuyayım,
Gel, gözlerinin yaşını silip alayım,
Gel, yaralı tenlerini sorayım, şefkatle sarayım...
Niçin devrilen, yıkılan
Ağır tacın zehirli oku göğsünde?
Niçin düşmanlarını bir zamanlar
Yok edici demirli öç yok sende ?
Hey, hiçbir esareti kabul etmeyen hür ölke,
Niye senin boğazını sıkıp durur bu gölge?

EMELİN ÖLİMİ

Könglimde yığlagan melekler kimler?
Şarqıñft anaları, cüvanlarımı?
Qarşında yığlagan bu canlar kimler?
Qullar ölkesinin insanlarını?
Ne üçün ulamın tavuşlarda
Ötgen asırlarıñ ahengi yığlar?
Ne üçün yazmıñıft oynaşlarıda
Her yürüş könglimni nişterdek tığlar?
Kenlik hayalleri uçdımı kökke,
Bütün ümidlemi yavlarını kömdi?
Mengü tutqımlıqka kirdimi ölke,
Hayalde parlayan şamlarını söndi?
Keçenin can algıç qaranğılığı,
Necat yıldızını hayalini bildi?
Şunca tutqunların haqqı, haqlığı
Bir havuç tupraqqa qurbanını boldı?
Ahımın otıdan çıqqan şu'leler
Şarqın kökregide bir cay tapmasını?
Köksimden qısılib çıqqan na'ralar
Uhlagan dillerge sılcıb aqmasını?
Her keçe köklerde oynagan yıldız
Aytar edi mene: "Erklik yıldızını-
Tutqun eller üçün semâ kündüzi,
Köngilde qalğusı unın bir izi."
U bir iz közimnin nurlarından hem
Yüksekdir, men um öpmek isteymen,
Eğer tapılmasa, bu yurtlardan hem
Köçib yiraqlarğa ketmaq isteymen.
Yığlagan, inregen emel kızımı?
Kökdegi yıldızlar unıfı izimi?

1921 (Bulaqlar)

YANGIN

Talanmagan, yıqılmağan yer yoq. Güdekler neyzebaşıda...

(Haber)

Nege benim kulağımda tün ve kün
Bayquşların şumlu tavşu baqırar?
Nege benim barlığıma her oyun
Ve her külgi ağı seper, ot qoyar?
Könglim kebi yıqıq üyler, qışlaqlar,
Bayquşlarğa buzıq köksin açkenmi?
Ata-ana, tanış-biliş, ortaqlar
Yurtını teşleb, tağ ve taşge qaçqanını?
Şunday kette bir ölkede yanmağan,
Yıqılmağan, talanmagan üy yoqmı?
Bir köz yoqmı qanlı yaşu tammağan,
Bütün köngil ümitsizmi, sınıqmı?
Pâdelernift yaylavıda büriler
Qanğa toyğaç, uvlaylarını köpleşib,
Yıqıqlardan öcelerni toplasıb,
Otmı qoyar alvastılar, periler?

EMELİN ÖLÜMÜ

Gönlümde ağlayan melekler kimler?
Şarkın anaları, cüvanları mı?
Karşında ağlayan bu canlar kimler?
Kullar ülkesinin insanları mı?
Ne için onların seslerinde
Geçen asırların ahengi ağlar?
Ne için kaderin bütün rollerinde
Her hareket gönlümü neşter gibi doğrar?
Büyümek hayalleri uçtu mu göğe,
Bütün ümitleri düşman mı gömdü?
Ebedi esarete girdimi ölke,
Hayalde parlayan kandilini söndü?
Necat yıldızını hayalini sandı?
Bu kadar esirin hakkı, haklılığı
Bir avuç toprağa kurbanını oldu ?
Akımın ateşinden çıkan alevler
Şarkın kalbinde akis bulmaz mı ?
Göğsümden boğuk çıkan naralar
Uyuyan gönüllere süzülüp akmaz mı ?
Her gece göklerde oynayan yıldız
Söylüyordu bana: "Hürriyet yıldızı,
Esir eller için sema gündüzü,
Gönülde kalacak onun bir izi."
O iz gözümün nurlarından hem
Yüksektir, ben onu öpmek istiyorum,
Eğer bulunmazsa bu yurtlardan hem
Göçüp uzaklara gitmek istiyorum.
Ağlayan, inleyen emel kızını mı?
Gökteki yıldızlar onun izini mi?

YANGIN

Talan edilmeyen, yıkılmayan yer yok,
Bebekler süngü ucunda...

(Haber)

Niye benim kulağımda gece gündüz
Baykuşların uğursuz sesi cınlar?
Niye benim hayatıma her oyun
Ve her eğlence zehir saçar, ateş koyar?
Gönlüm gibi yıkık evler, viran köyler,
Baykuşlara harap kucağını açar mı?
Ana baba, tanış biliş, bütün dostlar
Yurdu terkedip dağlara taşlara kaçar mı?
Yıkılmayan, yağmalanmayan ev yok mu ?
Bir göz yok mu kanlı yaşu akmayan,
Bütün gönüller ümitsiz mi, kırık mı?
Sürülerin yaylasında bürüler
Kana doyunca ulurlarını birleşip?
Viranelerden ganimetler toplayıp
Ateşe mi verir albastılar, periler?

Tabiatın bütün yaman tamam
Şu ölkege faqat cilve qıldımı?
Möminlerin aq vicdanı, iymânı
Şam söngendey tinsizgine söndümi?
Qılıçjarrafı tilleride kızıl qan,
Bulaqların suvi yafılığ taşdı mı?
Yalan bala, yalan gödek-ma'sum can
Neyzelernin başlarından aşdı mı?
Ken yaylavga otmı ketti, yandı mı?
"Medeniyet" isteğige qandı mı?

1921 (Bulaqlar)

MAHMUDHOCA BEHBÛDİY HÂTIRASI

Belgisiz qabrifmi qara tünlerde
Emelimnin samın yaqıb izledim,
Qızıl ve pâk qanın islerin saçğaç,
Kücsüz köyi yürüşimni tezledim.
Emelimnin yulduzıkim, köz tikdi
Qara, cirkenç, ölüm kâni-yerlerge.
Savâl berdim: "Yoqatgenim qayda?"-deb,
Özimni hem yutmaq bolga erlerge.
Qohdağı tutam-tutam gülünü
Qabrin tapıb, saçmaq üçün tirişdi.
Gül ornıga zehir tiler muhitde
Unın qılğan bu işleri boş işdi.
Men-de âciz-u muhitnin aldıda
Cjabrin tapıb köz yaşımni tökmekke,
Hemde aççığ hiddetim-le ul yerde
Aq kellelik, qara devni sökmekke.
Şunıfı üçün yulduz kebi yarqırab,
Elde qalgen ismin bilen turamen.
Şul ismni esleb, cızğan yolmdan
Yıraq ketmey, qımırılmay yüramen.
Aziz atam, qohmdağı güllemin
Matem güli ekenini bilmeysen.
Şâdlik güli köpden beri solğanın,
Yer astıda, pâk ruhm-la sezmeysen.
Ene, sacdım qalbimdegi güllemi
Termak üçün çaqıramen qollarını...

1920 (Bulaqlar)

İŞQ

Usmanhça

İlk evvel gözümü işq ile açdım,
İşqın meydânına qanıma sacdım,
İşqsız ölkelerden u anda qaçdım,
Ne zaman bağladım zünnâr-ı işqı.
İşq deye ayrıldım dinden, imandan,
Anlamam heç bir şey insaf, vicdandan,
İşqa secde etdim, boldım u andan,
Ne zaman qatlı etdim küffâr-ı işqı.
Cennet benim için quru sahradır,
İşqın sahrâsıkim bana me'vâdir,

Tabiatın bütün yaman tarafı
Bu ölkege sadece cilve mi yapar?
Müminlerin ak vicdanı, imanı
Bir mum gibi boğulup söndü mü?
Kılıçların ağızlarında kızıl kan,
Bulakların suyu gibi taşı mı?
Çıplak bala, bebekler, masum canlar
Süngülerin ucundan astımı?
Geniş yaylaya ateş mi düştü, yandı mı?
"Medeniyet" isteğine kandı mı?

MAHMUDHOCA BEHBÛDÎ HÂTIRASI

Belgisiz kabrini kara gecelerde
Emelimin ışığını yakıp izledim,
Kızıl ve pak kanın kokusunu yayınca,
Gücsüz bir hâlde yürüyüşümü tezledim.
Emelimin yıldızı ki, göz dikti
Kara, iğrenç... ölüm çukuru yerlere;
Soru sordum: "Kaybettiğim nerede?", diye,
Beni de yutmak isteyen erlere.
Elindeki tutam tutam gülünü
Kabrini bulup saçmaq için toplash.
Gül yerine zehir isteyen muhitte
Onun yaptığı bu işler boş işti.
Ben de âciz, o muhit karşısında
Kabrini bulup göz yaşımı dökmeye,
Hem de bütün hiddetimle orada
Ak başlı, kara deve sövmeye.
Bunun için yıldız gibi parlayıp,
İlde kalan isminle yaşıyorum.
Bu ismi hatırlayıp çizdiğin yoldan
Uzaklaşmadan, sapmadan yürüyorum.
Aziz atam, elimdeki güllerin
Matem güli olduğunu bilmiyorsun.
Sevinç gülüğünün çoktandır solduğunu,
Yer altında, temiz ruhunla sezmiyorsun.
İşte, saçtım kalbimdeki gülleri
Dermek için çağırıyorum elleri...

AŞK

Osmanlıca

İlk evvel gözümü aşk ile açtım,
Aşkın meydanına kanımı saçtım,
Aşksız ölkelerden o anda kaçtım,
Ne zaman bağladım zünnâr-ı aşkı.
Aşk diye ayrıldım dinden, imandan,
Anlamam hiçbir şey insaf, vicdandan,
Aşka secde ettim, buldum o andan,
Ne zaman katlettim küffâr-ı aşkı.
Cennet benim için kuru bir sahradır,
Aşkın sahrası ki bana me'vâdir,

Aksini sen bana ne qadar qandır,
Qanmam, çünkü buldum gülzârı ısqı.
Işqın meydânında bir pehlivânım,
Bir mahşer qoparır her damla qanım,
Ne büyük benim, baq, ısqa imanım,
Yere diz çökdirdim cebbarı ısqı.
Ben ışqın mülküne yegâne haqan,
Bana boyun eğer bilcümle sultan,
İnanır orduma şöyle bir baqan:
Kör, munça safbeste içcârı ısqı.
Söylerken, dillerim ne yaman sözler,
Yazarken, qalemim ne hazin ağlar,
Sâdedil bunlardan ne ma'ni anlar,
Bilmez küç olduğun izhârı ısqı...

1922 (Bulaqlar)

*Aksini sen bana ne kadar anlatsan da,
Kanmam, çünkü buldum gülzâr-ı aşkı.
Aşkın meydanında bir pehlivanım,
Bir mahşer koparır her damla kanım,
Ne büyük benim, bak, aşka imanım,
Yere diz çöktürdüm cabbâr-ı aşkı.
Ben aşkın mülküne yegâne hakan,
Bana boyun eğer bilcümle sultan,
İnanır orduma şöyle bir bakan:
Gör, bunca saf-beste eşcâr-ı aşkı.
Söylerken dillerim ne yaman söyler,
Yazarken kalemim ne hazin ağlar,
Sâde-dil bunlardan ne mânâ anlar,
Bilmez güç olduğun izhâr-ı aşkı...*

